

Босилеград 2026.

Центар за културу,
информисање и заштиту
права националних мањина
„Развитие“

ВОДИЧ ЗА МЛАДЕ

ИЗМЕЂУ ОДЛАСКА И ОСТАНКА

*Садржај публикације
искључива је одговорност
издавача и не мора нужно
одражавати ставове
донатора.*

Влада Републике Србије
Кабинет министра без
портфеља задуженог за
унапређење развоја
недовољно развијених
општина на територији
Републике Србије

УВОД

Питање одласка младих из мањих средина представља један од најважнијих друштвених изазова у Србији, а посебно у недовољно развијеним општинама као што је Босилеград. Одлука младих да ли ће остати у свом месту или потражити будућност у већим центрима или иностранству зависи од великог броја економских, образовних, социјалних и културних фактора.

Последњих година приметан је континуиран тренд одласка младих из мањих општина, што доводи до демографског старења становништва, смањења радно активне популације и слабљења локалних развојних потенцијала. Истовремено, бројне локалне заједнице немају довољно систематизованих података о потребама младих, што додатно отежава креирање мера подршке.

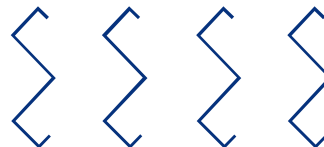
Због тога је спроведено истраживање чији је циљ био да се:

- идентификују главни разлози одласка младих
- препознају фактори који подстичу останак
- утврди ниво информисаности младих
- сагледа степен укључености младих у локалну заједницу
- дефинишу препоруке за институције и организације
-

Овај водич представља резултат анализе анкета и интервјуа са младима са територије Босилеграда и околине и има за циљ да пружи практичне смернице младима, али и локалним институцијама које креирају мере подршке.

Водич је намењен:

- младима узраста од 15 до 30 година
- локалној самоуправи
- образовним институцијама
- организацијама цивилног друштва
- доносиоцима одлука на локалном нивоу

1. НАЈВАЖНИЈИ НАЛАЗИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање је спроведено са циљем да се обезбеди свеобухватан увид у ставове младих о условима живота у Босилеграду, њиховим плановима за будућност, степену информисаности о доступним програмима подршке, као и факторима који утичу на одлуку о останку или одласку из локалне заједнице. Посебан акценат стављен је на препознавање структурних препрека са којима се млади суочавају, али и на идентификовање потенцијала који могу допринети њиховом активнијем укључивању у друштвени и економски живот општине.

Резултати истраживања показују да одлука младих о останку или одласку није условљена једним појединачним фактором, већ представља последицу сложеног међудејства економских, образовних, социјалних, институционалних и психолошких околности. Ова чињеница указује на потребу за системским и координисаним приступом у креирању мера подршке младима на локалном нивоу.

Најзначајнији налази истраживања указују на следеће:

- већина младих сматра да су могућности запошљавања ограничене, што представља најважнији фактор који утиче на размишљање о одласку из Босилеграда;
- значајан број испитаника истиче да не постоји довољно доступних програма који подржавају покретање сопственог бизниса и развој предузетничких иницијатива;
- велики проценат младих није довољно информисан о постојећим мерама подршке које се спроводе на локалном и националном нивоу;
- постоји изражено интересовање младих за останак у локалној заједници уколико се обезбеде бољи услови за професионални развој и напредовање;
- значајан број младих показује спремност да учествује у активностима локалне заједнице, нарочито уколико им се омогући већи простор за иницијативу и укључивање у процесе доношења одлука.

Посебно је значајно да резултати указују на то да економски фактори, иако доминантни, нису једини разлог одласка младих. Испитаници су у великој мери указали и на ограничене могућности личног и професионалног развоја, недовољну доступност културних и друштвених садржаја, као и на осећај недовољне укључености у локалне процесе одлучивања. Ови налази указују да питање останка младих није искључиво питање запошљавања, већ и квалитета живота у ширем друштвеном контексту.

Истраживање је такође показало да постоји значајан потенцијал за развој локалних иницијатива које би могле допринети останку младих, посебно у областима предузетништва, пољопривреде, дигиталних услуга, културних активности и рада у организацијама цивилног друштва. Млади показују интересовање за активније учешће у овим областима, али истовремено указују на потребу за већом институционалном подршком и доступношћу информација.

Додатно, резултати указују на постојање значајног простора за унапређење сарадње између младих, локалне самоуправе, образовних институција и организација цивилног друштва. Јачање ове сарадње може допринети креирању повољнијег окружења за останак младих и њихово активније учешће у развоју локалне заједнице.

Посматрано у целини, налази истраживања указују да млади у Босилеграду не представљају пасивну категорију становништва, већ важан развојни ресурс локалне заједнице. Уз адекватно усмерене мере подршке, унапређење информисања и јачање могућности за професионални и друштвени ангажман, постоји реална основа за смањење одлива младих и подстицање њиховог активног учешћа у локалном развоју.

2. РАЗЛОЗИ ЗБОГ КОЈИХ МЛАДИ ОДЛАЗЕ

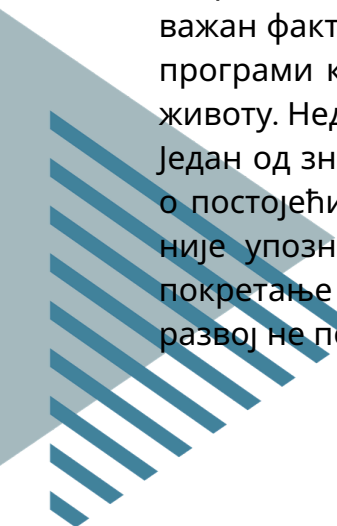
Одлука младих да напусте локалну средину најчешће представља резултат дугорочног незадовољства условима живота, ограничених могућности за професионални развој и недовољне перспективе за лични напредак. Истраживање показује да одлазак младих није изненадна или појединачна одлука, већ процес који се формира током дужег временског периода под утицајем више међусобно повезаних фактора.

На основу анализе прикупљених података може се закључити да економски фактори представљају најзначајнији разлог одласка младих из Босилеграда. Недостатак стабилних радних места, ограничене могућности запошљавања у струци и ниски нивои зарада доприносе осећају економске несигурности и неизвесности у погледу будућности. Млади посебно истичу потребу за дугорочном професионалном стабилношћу као једним од кључних предуслова за останак у локалној заједници.

Поред економских разлога, значајан утицај на одлуку о одласку имају и образовне могућности. Недостатак доступних програма високог образовања и стручног усавршавања у локалној средини подстиче младе да наставак школовања траже у већим градским центрима. Након завршетка студија, велики број младих се не враћа у своју локалну заједницу, пре свега због ограничених могућности запослења и напредовања. Ова појава додатно утиче на демографско слабљење општине и смањење њених развојних потенцијала.

Истраживање је такође показало да недовољна доступност културних, образовних и друштвених садржаја представља важан фактор који утиче на одлуку младих о одласку. Испитаници истичу да им недостају простори за окупљање младих, програми који подстичу креативност, културни догађаји и активности које омогућавају активно учешће у друштвеном животу. Недостатак оваквих садржаја доприноси осећају изолованости и ограничених могућности за лични развој.

Један од значајних фактора који утичу на одлуку младих да напусте локалну средину јесте и недовољна информисаност о постојећим програмима подршке на локалном и националном нивоу. Истраживање показује да велики број младих није упознат са мерама подршке које се односе на запошљавање, samozapošljavanje, стручно усавршавање или покретање сопственог посла. Овај недостатак информација често доводи до утиска да могућности за професионални развој не постоје, иако су у пракси доступне кроз различите институционалне програме.

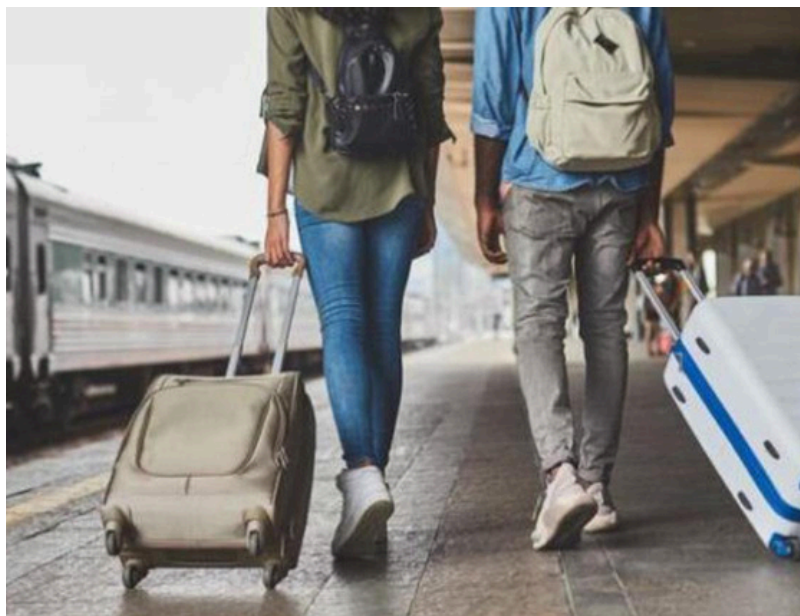

Социјални фактори такође имају значајну улогу у формирању одлуке о одласку младих. Испитаници истичу да се често суочавају са осећајем недовољне укључености у процесе доношења одлука на локалном нивоу, као и са ограниченим могућностима да активно учествују у креирању иницијатива које се тичу њихових потреба. Осећај недовољне друштвене видљивости и утицаја додатно утиче на слабљење везе младих са локалном заједницом.

Поред наведених фактора, истраживање указује и на постојање психолошких и мотивационих разлога одласка младих. Многи млади повезују одлазак са могућношћу стицања нових искустава, ширења професионалних контаката и остваривања већег степена личне самосталности. Перцепција већих градова као простора већих могућности додатно утиче на формирање намере о одласку.

Посматрано у целини, наведени фактори показују да одлазак младих није искључиво последица економских околности, већ резултат ширег скупа структурних ограничења која утичу на квалитет живота у локалној средини. Управо због тога је неопходно креирати интегрисане мере подршке које обухватају економске, образовне, културне и друштвене аспекте живота младих.

Резултати истраживања представљају важну основу за формулисање политика и програма који могу допринети смањењу одлива младих и стварању услова за њихов останак у Босилеграду, као и за јачање њихове активне улоге у развоју локалне заједнице

3. РАЗЛОЗИ ЗБОГ КОЈИХ МЛАДИ ОСТАЈУ

Иако значајан број младих размишља о одласку из локалне средине, резултати истраживања показују да истовремено постоји и снажан потенцијал за њихов останак у Босилеграду. Одлука о останку најчешће је условљена комбинацијом социјалних, економских и психолошких фактора који доприносе осећају сигурности, припадности и стабилности.

Један од најважнијих разлога останка младих представља повезаност са породицом и локалном средином. Блискост породичних односа и постојање мреже социјалне подршке значајно утичу на одлуку младих да своју будућност планирају у месту у коме су одрасли. Породица често представља важан ослонац у периоду доношења професионалних и животних одлука, али и фактор стабилности који доприноси осећају сигурности и припадности заједници.

Безбедност локалне средине такође се издваја као значајна предност живота у мањим општинама. За разлику од већих урбаних центара, мање средине пружају стабилније и мирније окружење, што је посебно важно за младе који планирају заснивање породице или дугорочно останак у заједници. Осећај сигурности и познатог окружења доприноси позитивној перцепцији квалитета живота у локалној средини.

Нижи трошкови живота представљају додатни фактор који утиче на одлуку младих да остану у Босилеграду. Трошкови становања, комуналних услуга и свакодневних животних потреба значајно су нижи у односу на веће градове, што омогућава младима да лакше планирају економску стабилност и дугорочнији останак у локалној заједници. Овај фактор посебно добија на значају у условима економске неизвесности и ограничених прихода на почетку професионалне каријере.

Истраживање је такође показало да постоји значајно интересовање младих за покретање сопственог посла, нарочито у областима пољопривреде, услужних делатности, занатства и малих породичних бизниса. Многи испитаници препознају локалне ресурсе као потенцијал за економску активност и самозапошљавање. Овај потенцијал представља важан развојни ресурс који може допринети јачању локалне економије и стварању нових радних места.

Поред традиционалних области запошљавања, млади све више препознају и могућности које пружају дигиталне услуге и рад на даљину. Развој савремених технологија омогућава младима да остану у својој локалној средини, а истовремено буду укључени у шире тржиште рада. Овај облик ангажовања представља нову перспективу за останак младих у мањим срединама.

Значајну улогу у одлуци о останку има и могућност активног учешћа у локалним иницијативама и друштвеном животу заједнице. Истраживање показује да млади који су укључени у рад удружења, омладинских организација и локалних активности показују већу спремност да остану у својој средини. Активно учешће у заједници доприноси развоју осећаја припадности и личне одговорности за њен развој.

Поред наведених фактора, испитаници истичу и значај постојања личних контаката, познатог окружења и могућности непосредне комуникације са институцијама као предности живота у мањим срединама. Ови елементи доприносе већем степену социјалне повезаности и поверења у локалну заједницу.

Резултати истраживања указују да уз адекватну подршку институција, развој програма запошљавања младих, унапређење информисања и подстицање омладинских иницијатива постоји реална могућност да се значајан број младих определи за останак у Босилеграду. Управо зато је препознавање и јачање фактора који подстичу останак младих један од кључних предуслова одрживог развоја локалне заједнице.

4. МОГУЋНОСТИ ЗА МЛАДЕ У ЛОКАЛНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Иако се мање развијене општине често посматрају као средине са ограниченим ресурсима, резултати истраживања показују да у Босилеграду постоји више потенцијалних области у којима млади могу да остваре професионални и лични развој. Посебно је значајно нагласити да проблем често није искључиво у недостатку могућности, већ у недовољној информисаности младих о постојећим програмима подршке, као и у ограниченој доступности институционалних механизма који би олакшали њихово укључивање у локалне развојне процесе.

Развој локалне заједнице у великој мери зависи од степена укључености младих, њихове иницијативе и подршке коју добијају од институција, образовних установа и организација цивилног друштва. Управо зато је препознавање и унапређење постојећих могућности за младе један од кључних предуслова њиховог останка у локалној средини.

4.1 Могућности запошљавања младих

Запошљавање представља један од најважнијих фактора који утичу на одлуку младих да остану у локалној заједници. Истраживање показује да млади препознају недостатак стабилних радних места као главну препреку останку, али истовремено указују и на постојање одређених могућности које се могу додатно развијати кроз институционалну подршку и активнију сарадњу локалних актера.

Могућности запошљавања младих у локалној заједници могу се остварити кроз различите програме активне политике запошљавања, као што су:

- програми Националне службе за запошљавање намењени младима без радног искуства
- јавни радови као привремени облик радног ангажовања
- програми стручне праксе и приправничког стажа
- мере подршке првом запослењу
- сезонски и пројектни ангажмани у јавном и цивилном сектору
- запошљавање у локалним институцијама, установама и организацијама

Посебно је важно да млади буду благовремено информисани о јавним позивима и конкурсима који се редовно расписују на националном и локалном нивоу, јер доступност информација значајно повећава њихове шансе за запослење.

Истраживање показује да постоји простор за унапређење сарадње између локалне самоуправе, образовних институција и привредног сектора, како би се створили повољнији услови за запошљавање младих и њихово задржавање у локалној заједници.

4.2 Самозапошљавање и предузетништво

Самозапошљавање представља једну од најперспективнијих могућности за останак младих у мањим срединама. Истраживање показује да значајан број младих има интересовање за покретање сопственог посла, али да им у почетним фазама најчешће недостају информације, финансијска подршка и менторска помоћ.

Покретање сопственог бизниса могуће је у различитим областима које имају потенцијал за развој у локалној средини, као што су:

- пољопривредна производња
- сточарство
- прерада хране
- туризам и сеоски туризам
- занатске делатности
- услужне делатности
- дигиталне услуге и рад на даљину

Посебан значај имају програми подршке који омогућавају младима лакши почетак пословања, а који обухватају:

- субвенције за покретање сопственог бизниса
- бесповратна средства за развој предузетничких иницијатива
- обуке за предузетнике почетнике
- менторску подршку у развоју пословања
- повољне кредитне линије

Развој предузетништва код младих представља важан ресурс за локални економски развој и може значајно допринети отварању нових радних места и смањењу одлива становништва.

4.3 образовање и стручно usavršavaње

Могућности за образовање и стручно usavršavaње имају значајну улогу у формирању одлуке младих о останку или одласку из локалне заједнице. Истраживање показује да млади који имају приступ додатним обукама, курсевима и програмима неформалног образовања показују већу спремност да остану у својој средини и активно се укључе у локалне развојне активности.

Посебно су значајни програми који доприносе стицању практичних знања и вештина, као што су:

- курсеви страних језика
- обуке из области информационих технологија
- предузетничке обуке
- пољопривредне обуке
- радионице неформалног образовања
- програми преквалификације и доквалификације

Континуирано улагање у знање и вештине младих представља један од кључних предуслова за јачање њихове конкурентности на тржишту рада, али и за развој локалне економије и друштва у целини.

4.4 Развој културних и друштвених активности

Поред економских фактора, значајну улогу у одлуци младих да остану у локалној заједници има и доступност културних и друштвених садржаја. Истраживање показује да млади препознају потребу за већим бројем активности које подстичу креативност, социјалну интеракцију и активно учешће у друштвеном животу.

Испитаници посебно истичу значај следећих садржаја:

- организовање већег броја културних догађаја
- обезбеђивање простора за окупљање младих
- оснивање и развој омладинских центара
- унапређење спортских активности
- организовање едукативних програма
- реализација креативних радионица

Развој ових активности доприноси јачању осећаја припадности локалној заједници, подстиче активизам младих и ствара повољније услове за њихов останак.

Истовремено, већа укљученост младих у културне и друштвене активности доприноси развоју социјалног капитала локалне заједнице и јачању сарадње између институција, организација и младих као важног развојног ресурса.

5. КАКО МЛАДИ МОГУ АКТИВНО ДА СЕ УКЉУЧЕ У РАЗВОЈ ЗАЈЕДНИЦЕ

Активно учешће младих у друштвеном животу локалне заједнице представља један од најважнијих предуслова њеног дугорочног развоја. Млади не представљају само кориснике јавних политика, већ и значајан развојни ресурс који може допринети унапређењу квалитета живота у локалној средини. Њихово укључивање у процесе планирања, доношења одлука и реализације локалних иницијатива доприноси стварању одговорније, активније и повезаније заједнице.

Резултати истраживања показују да велики број младих изражава спремност да се укључи у активности од значаја за развој локалне заједнице, али да често не постоји довољно организованих механизма који би омогућили њихово систематско учешће. Управо због тога је потребно јачати постојеће облике омладинског активизма и подстицати нове моделе учешћа младих у друштвеном животу заједнице.

Млади могу допринети развоју локалне заједнице кроз различите облике друштвеног ангажовања, који истовремено представљају прилику за стицање нових знања, искустава и професионалних контаката.

5.1 Учешће у раду удружења

Организације цивилног друштва представљају важан простор за укључивање младих у активности које доприносе развоју локалне заједнице. Кроз рад у удружењима млади имају прилику да активно учествују у реализацији различитих пројеката, иницијатива и програма који се односе на образовање, културу, информисање, заштиту животне средине, социјалну заштиту и омладинску политику.

Ангажовање младих у организацијама цивилног друштва омогућава:

- учешће у припреми и реализацији пројеката од јавног значаја
- стицање практичних знања и нових професионалних вештина
- развијање иницијативе и лидерских способности
- повезивање са институцијама и другим организацијама
- активно учешће у процесима доношења одлука на локалном нивоу

Поред индивидуалног развоја, учешће младих у раду удружења доприноси и јачању друштвене кохезије и развоју партнерства између младих, институција и локалне самоуправе. Овакви облици ангажовања подстичу осећај припадности заједници и повећавају спремност младих да остану у локалној средини.

5.2 Волонтирање као прилика за стицање искуства

Волонтирање представља један од најзначајнијих облика друштвеног ангажовања младих и важан механизам стицања практичног искуства, посебно у раним фазама професионалног развоја. Истраживање показује да млади који су укључени у волонтерске активности показују већи степен самопоуздања, иницијативе и спремности за активно учешће у друштвеном животу заједнице.

Кроз волонтерски рад млади могу:

- стећи прво радно искуство
- развити комуникационе и организационе вештине
- проширити мрежу професионалних контаката
- учествовати у друштвено корисним активностима
- повећати конкурентност на тржишту рада

Волонтирање такође доприноси развоју солидарности, одговорности и активног грађанства код младих. Посебно је важно подстицати волонтерске активности на локалном нивоу, јер оне омогућавају младима да непосредно учествују у решавању проблема своје заједнице и допринесу њеном развоју.

5.3 Учешће у јавним расправама и иницијативама

Активно учешће младих у процесима доношења одлука представља важан елемент демократског развоја локалне заједнице. Истраживање показује да млади имају интересовање да учествују у креирању локалних политика, али да је потребно додатно унапредити механизме који омогућавају њихово укључивање.

Млади могу активно учествовати у доношењу одлука кроз:

- учешће у јавним расправама о локалним плановима и стратегијама
- рад у омладинским саветима и саветодавним телима
- покретање локалних иницијатива
- учешће у радним групама за израду локалних политика
- укључивање у јавне консултације које организује локална самоуправа

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОЛОЖАЈА МЛАДИХ

На основу резултата спроведеног истраживања формулисан је сет препорука које могу допринети побољшању положаја младих у локалној заједници и стварању услова за њихов останак у Босилеграду. Препоруке су усмерене ка јачању институционалне подршке младима, унапређењу информисаности, развоју могућности запошљавања и подстицању активног учешћа младих у друштвеном животу заједнице.

Посебан значај ових препорука огледа се у њиховој примењивости на локалном нивоу, као и у могућности да послуже као основ за планирање будућих програма подршке младима.

6.1 Препоруке за локалну самоуправу

Локална самоуправа има кључну улогу у креирању услова за останак младих, јер управо на локалном нивоу настају програми који директно утичу на квалитет живота младих и њихове професионалне перспективе. Истраживање показује да млади очекују већу институционалну подршку у областима запошљавања, образовања, културе и учешћа у доношењу одлука.

У том смислу препоручује се:

- развој локалних програма запошљавања младих кроз сарадњу са привредом, јавним установама и организацијама цивилног друштва
- увођење мера подршке за покретање сопственог посла младих, укључујући субвенције, обуке и саветодавну подршку
- оснивање и унапређење рада омладинских центара као простора за окупљање, учење и активизам младих
- организовање редовних обука, радионица и информативних сесија о доступним програмима подршке
- укључивање младих у процесе доношења одлука кроз рад омладинских савета, јавне расправе и консултативне механизме
- унапређење културних, спортских и друштвених садржаја намењених младима

6.2 Препоруке за образовне институције

Образовне институције имају важну улогу у припреми младих за тржиште рада и њиховом оснаживању за активно учешће у друштвеном животу заједнице. Истраживање показује да млади препознају потребу за већим бројем практичних знања и вештина које би им омогућиле лакше запошљавање и професионални развој.

У том смислу потребно је:

- организовати систематско каријерно вођење и саветовање ученика и младих
- уводити више практичне наставе и сарадње са локалним послодавцима
- развијати партнерства између школа, привреде и институција
- организовати радионице за развој предузетничких, комуникационих и дигиталних вештина
- подстицати учешће младих у програмима неформалног образовања и стручног усавршавања

Посебно је важно јачати везу између образовног система и локалног тржишта рада како би се омогућило да млади након завршетка школовања лакше пронађу запослење у својој средини.

6.3 Препоруке за организације цивилног друштва

Организације цивилног друштва представљају важан партнер институцијама у процесу унапређења положаја младих и њиховог активнијег укључивања у развој локалне заједнице. Њихова улога посебно је значајна у областима неформалног образовања, информисања младих и подршке омладинским иницијативама.

У том смислу препоручује се:

- организовање едукативних програма који доприносе развоју личних и професионалних вештина младих
- подршка омладинским иницијативама и локалним пројектима које покрећу млади
- унапређење информисања младих о доступним програмима подршке и могућностима учешћа
- повезивање младих са институцијама, образовним установама и привредним сектором
- подстицање волонтеризма и активног грађанства код младих

Организације цивилног друштва могу имати значајну улогу у креирању простора за дијалог између младих и доносилаца одлука, што доприноси бољем разумевању потреба младих и развоју политика које одговарају реалним условима живота у локалној заједници.

7. ПРОГРАМИ ПОДРШКЕ ДОСТУПНИ МЛАДИМА

Постоји велики број програма подршке који могу значајно допринети останку младих у локалној заједници, али резултати истраживања показују да значајан број младих није довољно информисан о постојању ових могућности. Недостатак информација често доводи до погрешног уверења да институционална подршка не постоји, иако су бројни програми доступни на националном, регионалном и локалном нивоу.

Посебно је важно нагласити да ови програми не обухватају само финансијску подршку, већ и обуке, менторство, стручну праксу, саветодавне услуге и могућности међународне сарадње. Све ове мере заједно могу значајно допринети повећању запошљивости младих, развоју предузетништва и активнијем учешћу младих у друштвеном животу локалне заједнице.

Правовремено информисање о доступним програмима представља један од најважнијих корака ка њиховом успешном коришћењу.

7.1 Програми Националне службе за запошљавање

Национална служба за запошљавање представља једну од најзначајнијих институција подршке младима који траже запослење или желе да покрену сопствени посао. Програми које спроводи ова институција усмерени су на повећање запошљивости младих и стицање практичног радног искуства.

Најзначајније мере подршке обухватају:

- субвенције за самозапошљавање младих које омогућавају покретање сопственог посла уз финансијску подршку државе
- програме стручне праксе намењене младима без радног искуства
- програме приправништва за стицање услова за полагање стручног испита
- јавне радове као привремени облик радног ангажовања
- обуке за познатог послодавца које омогућавају брже укључивање у радни процес
- програме додатног образовања и преквалификације

Укључивање младих у ове програме значајно повећава њихове шансе за запослење и омогућава стицање практичних знања неопходних за успешно укључивање на тржиште рада.

7.2 Програми Министарства омладине и спорта

Министарство омладине и спорта реализује бројне програме који имају за циљ подстицање активног учешћа младих у друштвеном животу, развој омладинске политике и подршку локалним иницијативама младих.

Ови програми обухватају:

- финансирање пројеката удружења младих и за младе
- подршку локалним акционим плановима за младе
- програме неформалног образовања
- развој омладинских центара
- међународну сарадњу младих

Посебан значај ових програма огледа се у чињеници да доприносе развоју лидерских способности младих, њиховом активнијем укључивању у друштвени живот и јачању сарадње између младих и институција.

7.3 Програми Министарства привреде

Министарство привреде реализује програме који су посебно значајни за младе који желе да покрену сопствени посао или развијају постојеће предузетничке активности.

Подршка се реализује кроз:

- бесповратна средства за покретање бизниса
- субвенције за набавку опреме
- програме подршке почетницима у пословању
- саветодавну подршку предузетницима
- подршку развоју малих и средњих предузећа

Ови програми омогућавају младима да лакше започну сопствену делатност и обезбеде економску стабилност у локалној заједници.

7.4 Програми Министарства пољопривреде

За младе који живе у руралним срединама посебно су значајни програми подршке Министарства пољопривреде који омогућавају модернизацију производње и повећање прихода на пољопривредним газдинствима.

Најзначајније мере подршке обухватају:

- субвенције за набавку пољопривредне механизације
- подстицаје за развој сточарства
- инвестиције у прераду пољопривредних производа
- подршку органској производњи
- програме руралног развоја

Ови програми доприносе економском оснаживању младих у селима и подстичу останак младог становништва у руралним подручјима.

7.5 Програми локалне самоуправе

Локална самоуправа има важну улогу у креирању програма који директно одговарају потребама младих у конкретној средини.

Подршка се најчешће реализује кроз:

- локалне конкурсе за омладинске пројекте
- финансирање културних активности младих
- програме запошљавања младих
- подршку локалним иницијативама
- развој омладинске инфраструктуре

Континуирано информисање младих о овим програмима значајно повећава њихову доступност и ефикасност.

7.6 Програми Европске уније

Поред националних програма, младима су доступни и бројни међународни програми који омогућавају стицање нових знања, искустава и професионалних контаката.

Најзначајнији програми укључују:

- Erasmus+ програм мобилности младих
- програме прекограничне сарадње
- омладинске размене
- волонтерске програме

8. ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ – КАДА МЛАДИ ОДЛУЧЕ ДА ОСТАНУ

Поред бројних изазова са којима се суочавају, млади у мањим срединама имају значајан потенцијал да својим иницијативама допринесу развоју локалне заједнице. Примери добре праксе показују да останак младих није само лична одлука, већ и важна развојна прилика за читаву општину, јер активни млади људи покрећу нове економске, културне и друштвене процесе.

Истраживање је показало да млади који су успели да покрену сопствене активности у локалној средини најчешће делују у областима предузетништва, пољопривреде, културе, дигиталних услуга и рада са младима. Заједничка карактеристика ових примера јесте спремност младих да препознају локалне ресурсе као развојну шансу, а не као ограничење.

Посебно је значајно нагласити да примери добре праксе имају снажан мотивациони ефекат на друге младе, јер показују да је могуће изградити стабилан и квалитетан живот у локалној средини.

8.1 Покретање породичног бизниса

Један од најчешћих и најодрживијих модела останка младих у мањим срединама јесте покретање малих породичних послова. Ови послови се најчешће заснивају на коришћењу локалних ресурса, традиционалних знања и постојећих породичних капацитета, што омогућава постепен развој без великих почетних улагања.

Породични бизниси које покрећу млади најчешће се односе на:

- производњу и прераду хране
- развој пољопривредних газдинстава
- услужне делатности
- занатске радионице
- локалне туристичке садржаје

Посебан значај оваквих иницијатива огледа се у томе што оне доприносе не само економској стабилности младих, већ и очувању традиције, локалних производа и културног идентитета заједнице.

Истраживање показује да млади који се одлуче за овај модел останка најчешће користе подршку кроз програме субвенција за самозапошљавање, пољопривредне подстицаје и локалне конкурсе за развој малих бизниса. Овакви примери показују да уз адекватну институционалну подршку породични бизниси могу постати значајан фактор развоја локалне економије.

8.2 Дигитални послови као нова прилика за останак

Развој дигиталних технологија отворио је нове могућности за рад младих без потребе за пресељењем у веће градове. Захваљујући интернету и доступности онлајн платформи, млади могу да раде за клијенте из различитих делова земље и иностранства, а да истовремено остану у својој локалној средини.

Посебно перспективне области укључују:

- графички дизајн
- програмирање
- администрацију друштвених мрежа
- интернет маркетинг
- онлајн продају
- превођење

Ови послови омогућавају младима да остваре стабилне приходе, развијају професионалне компетенције и буду конкурентни на глобалном тржишту рада. Истовремено, рад на даљину доприноси задржавању младих у локалној заједници и подстиче развој нових облика локалне економије заснованих на знању.

Посебан значај има организовање обука из области дигиталних вештина, јер управо оне представљају један од најефикаснијих механизма за повећање запошљивости младих у мањим срединама.

8.3 Омладинске иницијативе као покретач развоја

Активно учешће младих у локалним иницијативама представља важан фактор развоја друштвеног живота заједнице. Кроз сопствене иницијативе млади не само да доприносе побољшању услова живота у својој средини, већ стичу искуства која су значајна за њихов лични и професионални развој.

Примери активности које млади могу покренути укључују:

- организовање културних манифестација
- реализацију едукативних радионица
- покретање спортских активности
- организовање волонтерских акција
- развој медијских иницијатива

Овакве активности доприносе јачању сарадње младих и институција, развоју културног и друштвеног живота локалне заједнице и стварању позитивног окружења за останак младих.

9. КОНКРЕТНИ КОРАЦИ КОЈЕ МЛАДИ МОГУ ПРЕДУЗЕТИ

Један од основних циљева овог водича јесте да младима понуди јасне и применљиве смернице које могу користити одмах након читања публикације. Иако одлука о останку у локалној заједници зависи од више фактора, резултати истраживања показују да благовремено информисање, активност и укључивање у доступне програме подршке значајно повећавају могућност професионалног развоја младих у сопственој средини.

Практични кораци представљени у наставку могу послужити као оријентир младима који желе да започну свој професионални пут, покрену сопствени посао или се активније укључе у живот локалне заједнице.

9.1 Како пронаћи прву пословну прилику

Проналажење првог запослења представља један од најважнијих корака у професионалном развоју младих. Истраживање показује да млади који активно прате доступне конкурсе и учествују у програмима стручног усавршавања значајно брже долазе до првог радног искуства.

Млади могу започети свој професионални развој кроз:

- редовно праћење конкурса Националне службе за запошљавање, који обухватају програме стручне праксе, приправништва и субвенционисаног запошљавања
- укључивање у програме стручне праксе који омогућавају стицање радног искуства код послодавца
 - учешће у пројектима удружења и организација цивилног друштва кроз које се стичу практичне вештине и професионални контакти
- ангажовање на сезонским пословима који могу представљати важан почетак професионалне каријере
- коришћење могућности онлајн ангажмана и рада на даљину

Поред наведеног, препоручује се да млади активно користе саветодавне услуге Националне службе за запошљавање, учествују у обукама за писање радне биографије и припрему за разговор за посао, као и да редовно прате конкурсе институција и локалне самоуправе.

Редовно информисање и активан приступ тражењу посла значајно повећавају могућност запослења и стицања првог радног искуства.

9.2 Како покренути сопствени посао

Покретање сопственог посла представља важан корак ка економској независности младих и једну од најзначајнијих могућности за останак у локалној заједници. Истраживање показује да велики број младих има интересовање за предузетништво, али често није довољно информисан о поступку регистрације делатности и доступним програмима подршке.

Основни кораци за покретање сопственог посла укључују:

избор делатности у складу са личним интересовањима, знањима и потребама локалног тржишта
израду једноставног пословног плана који обухвата опис услуге или производа, процену трошкова и могућности пласмана
информисање о доступним субвенцијама и програмима финансијске подршке
регистрацију делатности у складу са важећим прописима
праћење јавних позива за додатну подршку развоју пословања

Посебно је важно да млади користе доступне програме подршке које реализују Национална служба за запошљавање, Министарство привреде и локална самоуправа, јер ови програми могу значајно смањити почетне трошкове покретања бизниса. Поред финансијске подршке, значајну улогу има и учешће у обукама за предузетнике почетнике, које омогућавају стицање основних знања из области пословног планирања, маркетинга и управљања финансијама.

9.3 Како се укључити у активности локалне заједнице

Активно учешће младих у локалној заједници представља важан корак ка стицању нових знања, развоју професионалних контаката и јачању осећаја припадности средини у којој живе. Истраживање показује да млади који учествују у локалним иницијативама чешће остају у својој заједници и показују већу спремност да допринесу њеном развоју.

Млади могу започети своје укључивање кроз:

- рад у удружењима и организацијама цивилног друштва
- учешће у волонтерским активностима
- покретање омладинских иницијатива
- учешће у јавним расправама и локалним консултацијама
- ангажовање у локалним пројектима који се односе на развој заједнице

10. ПРЕПОРУКЕ ЗА ДОНОСИОЦЕ ОДЛУКА

Резултати спроведеног истраживања указују на потребу системског, координисаног и дугорочног приступа у решавању питања останка младих у локалној заједници. Одлука младих да остану или оду не зависи искључиво од економских услова, већ и од доступности образовних могућности, квалитета друштвеног живота, степена укључености у процесе одлучивања и информисаности о постојећим програмима подршке.

Због тога је неопходно да доносиоци одлука на локалном нивоу развијају интегрисане мере које истовремено обухватају запошљавање, образовање, културу, омладинску политику и активно учешће младих у јавном животу заједнице. У наставку су представљене кључне препоруке које могу допринети побољшању положаја младих и стварању услова за њихов останак у локалној средини.

10.1. Развој локалних програма подршке запошљавању младих

Један од најзначајнијих фактора који утичу на одлуку младих о останку у локалној заједници јесте доступност стабилног запослења. Истраживање показује да млади као најважнију препреку останку препознају ограничене могућности запошљавања.

Препоручује се:

- креирање локалних програма запошљавања младих у сарадњи са привредним субјектима
- подстицање запошљавања младих кроз субвенције послодавцима
- развој програма стручне праксе у јавном и приватном сектору
- подршка програмима преквалификације и додатног образовања
- успостављање сарадње између образовних институција и тржишта рада

Ове мере могу значајно допринети смањењу незапослености младих и повећању њихове економске сигурности.

.2. Јачање подршке предузетништву младих

Предузетништво представља један од најважнијих механизма економског оснаживања младих у мањим срединама. Истраживање показује да постоји значајан интерес младих за покретање сопственог посла, али да им недостају финансијска подршка, менторство и приступ информацијама.

Препоручује се:

- увођење локалних субвенција за покретање бизниса младих
- обезбеђивање саветодавне и менторске подршке почетницима у пословању
- организовање обука из области предузетништва
- подршка развоју породичних и социјалних предузећа
- повезивање младих предузетника са институцијама и донаторским програмима

Развој предузетништва може допринети отварању нових радних места и јачању локалне економије.

Унапређење културних и образовних садржаја

Квалитет културног и образовног живота представља важан фактор задржавања младих у локалној заједници. Истраживање показује да млади препознају недостатак културних активности и програма неформалног образовања као значајну препреку останку.

Препоручује се:

- развој локалних културних програма намењених младима
- подршка омладинским центрима и просторима за окупљање младих
- организовање радионица и едукативних програма
- подстицање сарадње школа, установа културе и организација цивилног друштва
- унапређење приступа програмима неформалног образовања

Развијен културни и образовни живот доприноси јачању квалитета живота младих и њихове повезаности са локалном заједницом.

Повећање укључености младих у доношење одлука

Активно учешће младих у процесима доношења одлука представља важан предуслов развоја демократске и инклузивне локалне заједнице. Истраживање показује да млади желе већу могућност да изнесу своје ставове и предлоге у процесима креирања локалних политика.

Препоручује се:

- јачање улоге омладинских савета
- укључивање младих у рад локалних радних група
- организовање редовних јавних расправа са младима
- подршка омладинским иницијативама
- развој механизма консултација са младима приликом доношења локалних стратегија

Овакви механизми доприносе већем поверењу младих у институције и подстичу њихово активно учешће у развоју заједнице.

Унапређење информисања младих о доступним програмима

Недовољна информисаност младих о постојећим програмима подршке представља једну од најзначајнијих препрека њиховом активнијем укључивању у локалне развојне процесе. Истраживање показује да значајан број младих није упознат са могућностима које су им доступне на локалном и националном нивоу.

Препоручује се:

- развој локалних информативних платформи намењених младима
- редовно објављивање јавних позива и конкурса
- организовање информативних сесија и презентација
- сарадња са школама и удружењима у информисању младих
- коришћење друштвених мрежа као канала комуникације са младима

Правовремено информисање омогућава младима да активније користе доступне програме подршке и доносе информисане одлуке о свом професионалном и личном развоју.

Системска подршка младима представља један од кључних предуслова одрживог демографског, економског и друштвеног развоја локалне заједнице. Улагање у младе није само социјална мера, већ стратешка инвестиција у будућност општине и њених развојних потенцијала.

11. ЗАКЉУЧАК

Резултати спроведеног истраживања показују да одлука младих о останку или одласку из локалне заједнице не зависи искључиво од економских услова, већ од читавог низа међусобно повезаних фактора који обухватају доступност запослења, могућности образовања и стручног усавршавања, степен укључености у друштвени живот заједнице, као и могућности за лични и професионални развој.

Истраживање указује да млади препознају бројне изазове са којима се суочавају у локалној средини, пре свега у области запошљавања и приступа додатним образовним програмима. Ипак, резултати такође показују да постоји значајан потенцијал за останак младих у Босилеграду, посебно уколико се унапреди институционална подршка, повећа доступност информација о постојећим програмима и обезбеде услови за активно учешће младих у процесима доношења одлука.

Посебно је значајно да су млади исказали спремност да остану у својој средини уколико им се омогуће стабилнији услови запошљавања, већа доступност програма подршке предузетништву и више прилика за укључивање у културне, образовне и друштвене активности. Ово указује на то да одлука о останку није искључиво индивидуална, већ у великој мери зависи од мера које локалне институције и организације могу да предузму у циљу побољшања положаја младих. Овај водич представља основу за боље разумевање потреба младих у локалној заједници и полазну тачку за креирање мера које могу допринети њиховом останку и активнијем учешћу у развоју Босилеграда. Истовремено, он представља практичан ресурс за младе, институције и организације цивилног друштва, јер нуди преглед доступних могућности подршке, примере добре праксе и конкретне препоруке за унапређење положаја младих.

Континуирано улагање у младе, њихово образовање, запошљавање и активно учешће у друштвеном животу заједнице представља један од кључних предуслова одрживог демографског, економског и друштвеног развоја Босилеграда. Управо зато је неопходно да институције, организације и сами млади наставе да заједнички раде на стварању услова који ће омогућити да локална заједница постане подстицајно окружење за живот, рад и развој младих.